

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI

Ar. Gör. Şamil ÜNSAL

A — Genel Bir Değerlendirme :

Ülkemizde gelir dağılımı istatistikleri gerçek durumu yansıtmaktan daha çok ya belirli örnekleme guruplarına ya da tahmine dayanan istatistiklere isnat etmektedirler. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki; Gelir sahiplerinin beyan usulüne dayanan bildirimlerinin güvenilirliği, tartışılabilir. Henüz aile bütçesi anketleri gelişmemiş olduğundan, resmi kaynakların yetersizliği gelirler arası eşitsizlikleri aksettirmekten uzaktır. Bir defa değişik kaynaklardan derlenen bilgiler birbirleriyle tutarlı olmamakta mevcut boşluklar keyfi faraziyelerle doldurulmaktadır.

TÜRKİYE'DEKİ GELİR DAĞILIMI ARAŞTIRMALARI

Ülkemizde ilk gelir dağılımı araştırması 1950, 1965 dönemi içinde sosyal sınıflar açısından gelirin nasıl değiştiğini tesbit eden araştırmadır. Ancak bu çalışmada tarım kesimi sosyal tabakaları eksiktir. Tarım dışındaki sosyal tabakalar hakkında güvenilir bilgiler tesbit edilebilmiştir.

Bu araştırma tarım dışı gelir elde eden gurupları dörde ayırmıştır. Bunun ilk üçü emekleriyle geçinenler diğeri ise çok karışık bir gurup olmakla beraber (mesela; seyyar satıcıları, işportacıları ihtiva etmesi bakımından) küçük esnaf ve işverenler olduğu söylenebilir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre 1961 - 1964 yılları arasında üst gelir guruplarının gelirlerinin azalmasına karşılık ücretlerin % 12 oranında artması, 1964 yılında 436.000 işçinin yürürlüğe giren işkanunu dolayısıyla toplu sözleş-

me düzenine geçilmesi çalışan grupların ekonomik durumlarını belirgin bir halde düzeltmiştir¹.

DPT. nin 1963 yılında yapmış olduğu gelir dağılımı araştırması, ülkemizde ikinci gelir dağılımı araştırmasını oluşturur. Burada da birçok boşluklar mevcuttur. Ama sadece 1963 yılı için: ücretli ve maaşlı gruba, tarım kesimine, tarım dışı kesimine ait hane halkları ve kişiler arası gelir dağılımı tablolarını verir.

En detaylı gelir dağılımı araştırması Hacettepe Üniversitesi nüfus etüdleri enstitüsünce yapılmış olup 1971 yılında yayınlanmıştır². Bu araştırmanın sonuç ve yorumuna geçmeden önce örnekleme seçimi ve metodu hakkında kısaca bilgi vermeyi faydalı buluyoruz.

«Köysel ve kentsel farklılıkları ortaya çıkaracak şekilde tabakalı küme örnekleme tekniğiyle seçilmiş 4505 ev halkı üzerinde uygulanan soru kağıtlarına verilen cevaplara dayanmaktadır». Halen evli ve karısı 45 yaşından genç olan erkeklere sorulan sorularla Türkiye'deki tüm hane halklarının % 17.2 si esas alınmıştır. 1968, Türkiye hane halkı sayısının 6.134.140 olduğu tesbit edilmiş, gelir tahminleri 5.089.836 haneyi temsil eden 2511 evli erkeğin cevaplarına dayanmaktadır. Toplam nüfus içinde bu erkeklerin cevapları 31.178.192 kişiyi temsil etmektedir. Hane halkı açısından toplam nüfusun % 8 ini dışarıda bırakan bir araştırmadır. Araştırmayı derleyenler tarafından ifade edildiği üzere «bir ölçüde düşük gelir beyan edildiği görülmüştür. Ancak, gelirin düşük çıkmasının araştırmanın amacına ve ulaşılan sonuçlara ters düşmediği düşüncesi» ifade edilmiştir. Çünkü «gelir saklama her gelir düzeyinde ortaya çıkıyorsa, bu durum gelir düzeylerinin karşılaştırılmasında önemli bir sarkınca sayılmamak gerekir».

Bu araştırmanın en önemli bulgularından birisi üç büyük şehirden (Ankara, İstanbul, İzmir) nüfusun en yüksek gelirli % 10'u bu kentlerdeki toplam gelirin % 43 ünü alırken; nüfusun en düşük gelirli % 10'u bu kentlerdeki toplam gelirin % 2 sini almaktadır. Sadece bu sonuç bile ülkemizdeki gelir eşitsizliğinin ne noktada bulunduğu ortaya çıkarılmaktadır.

Biz ülkemizle ilgili gelir dağılımı sonuçlarını verirken, DPT nin 1973 gelir dağılımı araştırmasını esas alıp, «Dünya Bankası» verilerine dayanak TUSİAD tarafından ortaya konan «The Turkish Economy 1980» kitabından önemli ölçüde yararlandık. Şimdi bu çerçevede önce

(1) Boratav, Korkut; 100 soruda Gelir Dağılımı, 4. Baskı, İst. 1980, s. 181 - 182.

(2) Bulutay, T. Timur. S, Ersel. H.; Türkiye'de Gelir Dağılımı 1968 - SBF yayını Ankara.

tabloları verip sonra bunlardan anladığımız sonuçları birbiri ile karşılaştırma da yaparak yorumlayacağız.

Türkiye'de Gelir Guruplarına Göre Gelir Dağılımı

Tablo: 3

GİNİ ORANI 0.51

TÜRKİYE GELİR GURUPLARINA GÖRE GELİR DAĞILIMI 1973		
Gelir Gurupları	Hane Halkı %	Milli Gelir %
0—2.500	4.1	0.3
2500—50000	8.1	1.2
5000—10.000	17.8	5.4
10000—15.000	20.0	10.1
15000—25.000	22.5	17.9
25000—50.000	18.1	25.4
50000—100.000	6.8	18.6
100000—200.000	1.9 9.3	10.8 39,6
200000— —	0.6	10.2

Kaynak: TÜSİAD 1980 Turkish Economy

Tablo gelir gurupları içinde en düşük gelire sahip hanelerin % 4.1 inin toplam gelirin % 3 ünü elde ederken, Hanelerin % 6'sını oluşturan en yüksek gelirli kesimin toplam gelirin % 10.2 sini elde ettiğini göstermektedir.

Bir başka açıdan, nüfusun en yüksek gelirli hane halklarının % 9.3. nün milli gelirden aldıkları pay % 39.6 olarak belirmektedir. Geriye kalan ve hanelerin % 90 ını oluşturanlar milli gelirin % 60 mı almakla yetinmektedirler.

B — Düşük Gelirlilerden Yüksek Gelirliye Doğru Aile Yüzdeleri ve Gelir Dağılımı

Tablo: 4 GİNİ ORANI 0.55 0.56 0.51

Hane Halkı Aileleri %	Gelir Yüzdeleri			Hane Halkı Birikimli % 1973		
	1963	1968	1973			
1. % 20	4.5	3.0	3.5	% 20		3.5
2. % 20	8.5	7.0	8.0	% 40		11.5
3. % 20	11.5	10.0	12.5	% 60		24.0
4. % 20	18.5	20.0	19.5	% 80		43.5
5. % 20	57.0	60.0	56.5	% 100		100.0

Kaynak: DPT. 1973 Gelir Dağılımı

Net hane halkının gini oranı 1969 da tahmini 0.56, 1973 de ise 0.51 olmuştur.

1973 yılı için, hane halkı yıllık harcanabilir gelir ortalama 24.694 TL. olarak hesaplanmıştır. Çalışan başına bu rakam 14.571 TL. kişi başına ise 4353 belirlenmiştir.

DPT. 1980 programında 1968 - 1979 periyodunda gelir dağılımındaki kantitatif değişiklikleri vermiştir. Aslında 1968 - 1976 arasında yer alan anlamlı bir değişim yoktur.

Ancak son üç yılda yer alan değişim serileri enflasyonunun hızlanması ile meydana gelmiştir.

C — Gelir Dağılımındaki Fonksiyonel Değişmeler :

Tablo : 5

	1968	1977	1978	1979
1 — Tarım	32.4	31.4	24.3	20.7
2 — Tarımdışı tic.	19.7	20.7	18.3	16.8
3 — Kamu Kes. Maaş.	10.8	11.5	10.6	10.0
4 — End.	10.2	7.5	7.9	7.9
5 — Hizmetler Gelirleri	27.4	28.6	38.9	44.6
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak TÜSİAD The Turkish Economy 1980

1977 de tarım gelirinin payında azalma ve kamu çalışanlarının maaşlarında bir artış ki, 1968 - 1979 on iki yıllık periyotta bu imkanları kıt kesimin payının en yüksek düzeye ulaşması mümkün olmuştur. 1976 da 11.5 den 1977 de 13.2 ye yükselmiştir.

13.2 lik orana en yakın olarak sırasıyla 1972 de ve 1973 de % 12.8 ve % 12.6 ile ulaşılmıştır.

Endüstrinin payı ise 1968 de 10.2'den 1976 da 7.5 e, 1977 de 7.6 ya düşmüş ve 1978 ve 1979 da ise 7.9 olarak gerçekleşmiştir.

1978 ve 79 da enflasyonun hızlanması dışında tarım işçileri ve kamu kurumunda çalışanların durumunda bir gerileme söz konusudur. Endüstrinin durumu ise düzelme göstermiştir.

DPT. nin bu konudaki yorumu 1976 sonrası gelir paylarındaki değişmelerin, geçmiş yılların Türkiye'si ve başka ülkelerle karşılaştırıldığı halde oldukça büyük bir gelişme sayılması yolundadır.

Ç — Sektörlere Göre Gelir Dağılımı :

Hane Reislerinin Çalıştığı İş Koluna Göre Sektörel Gelir Dağılımı

Tablo : 6

	Hane Halkı Sayısı	Hane Halkı %	Toplam Gelir Milyon TL.sı	Toplam Gelir %
Tarım	3.348.190	49.1	73.799	43.8
Sanayi	1.218.838	17.9	29.228	17.4
Hizmetler	2.251.123	33.0	65.398	38.8
Toplam	2.251.123	100.0	168.420	100.0

Kaynak: DPT. Gelir Dağılımı 1973

Ülkemizde ailelerin % 49'u tarım, % 18'i sanayi % 33'ü de hizmetler kesiminde bulunmaktadır. Yalnızca hizmetler kesimindeki hanelerin toplam gelir içindeki payları nüfus paylarından yüksektir. En dengesiz gelir dağılımının tarım sektöründe olduğu görülmektedir. En düşük ortalama gelir yine bu kesimdedir. Hizmetler sektörü ise ortalama gelirin en yüksek olduğu sektör olarak görülmektedir.

Sektörler gelir gurupları olarak ele alındığında en yüksek yığılmanın tarımda 5000—10000 sanayi ve hizmetlerde ise 15000—25000 TL. lik gelir gurubunda olduğu gözlenebilir. En düşük gelir gurubunu oluşturu-

ran 0—2500 TL. lık gurupta bulunan hane hakları toplam hane haklarının tarımda % 2.7 si sanayide % 1.9 u ve hizmetlerde % 0.6 sı şeklinde belirlemektedir.

Hanelerin toplam gelir içindeki paylarının tarımda hanelerin nüfus paylarından daha düşük, sanayi sektöründe nüfus payına eşit hizmetlerde ise nüfus payından yüksek olduğu görülmektedir.

Sektörlerde hane halkı ortalama geliri karşılaştırıldığında en yüksek ortalama gelir 29.049 TL. ile hizmetlerde, sanayide hane halkı geliri 28.980 TL. sı tarımda ise ancak 1938 lira olarak belirmiştir.

Sektörlere göre dağılım incelendiğinde en adaletsiz gelir dağılımının tarım sektöründe olduğu görülmektedir.

D — 1968 - 1979 Arası Sektörlerin GSMH Paylarında Değişmeler :

Tablo : 7

	1968	1979	Paylardaki Değişme	1968/1979 %
Tarım	32.4	20.7	—11.7	—36.1
Tarım Dışı	19.7	16.8	— 2.9	—14.7
Ücret	10.8	10.0	— 0.8	— 2.9
Maaşlar	10.2	7.9	— 2.3	—22.5
Endüstri	27.4		—17.2	62.8
Hizmetler		44.6		
Toplam	100.0	100.0	0	

Kaynak: TÜSİAD The Turkish Economy 1980

Serilerin çoğunda en küçük azalma tarım kesiminde olmaktadır. Tarımın GSMH da % 36.1 ile 1968 de % 32.4 ten 1979 da % 20.7 ye düşmüştür. İkinci büyük kayıp endüstridedir. % 22.5 lik bir azalma ile 1968 de % 10.2 olan GSMH daki pay 1979 da % 7.9'a düşmüştür. Tarım dışı ücretlerin payı % 14.7 oranında azalırken, 1968 de % 19.7 den 1979 da % 7.9'a düşmüştür.

Kamu çalışanlarının toplam maaşlarında da % 2.9 luk bir azalma söz konusudur ve bu kesimin payı % 10.3 den % 10 a düşmüştür.

Bütün sektörlerin payları azalırken çeşitli hizmetlerin payı % 62.8 lik bir artış göstermektedir. DPT. 1980 araştırmasında bütün bu değişmelerin nedeni olarak yüksek enflasyon oran ile düşük üretimin yol açtığı rantlar gösterilmiştir.

E — Gelirin Türleri İtibari ile Hane Halkı ve Gelir Paylarının Coğrafi Bölgeleri ve Üç Büyük İle Göre Dağılımı :

Tablo: 8

	Ücret Geliri		Kâr Faiz Rant g. Küçük üreticilik			
	Elde Edenler		elde edenler		geliri elde edenler	
	Hane Halkı Payı	Gelir Payı %	Hane Halkı Payı %	Gelir Payı %	Hane Halkı Payı %	Gelir Payı %
İç Anadolu	14.8	12.6	18.5	19.6	18.1	22.2
Karadeniz ve Marmara	13.7	12.1	13.0	16.4	17.1	18.1
Ege	19.8	18.2	23.7	20.1	25.8	25.1
Akdeniz	13.6	11.3	11.0	14.6	16.6	12.9
Marmara	13.0	10.3		9.5	15.4	10.5
Ankara	8.4	11.6	4.9	2.8	1.2	2.1
İstanbul	13.5	20.0	10.4	13.3	4.3	7.2
İzmir	2.0	8.8	1.9	3.3	1.1	1.3
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak DPT. Gelir Dağılımı 1978

Bütün coğrafi bölgelerin - ücret - geliri içindeki payları, hane halkı paylarından düşük çıkmıştır. Türkiye'de ücret geliri elde eden hanelerin en büyük çoğunluğu % 19.9 ile Ege Marmara bölgesidir. Bu bölgenin toplam ücret geliri içindeki payı da (% 18.2) ile en yüksek bölgedir.

İstanbul bölgesine bakılacak olursa toplam ücret geliri içindeki payı % 20.0 lik oran ile değer coğrafi bölgelerden ve Ankara ile İzmir toplamından büyük olduğu görülür. Üç büyük kentin Türkiye toplam ücret geliri elde eden hane halkları payları ise % 25'i bulmaktadır.

Gerek küçük üretici geliri gerekse, kârın - faiz - rant geliri elde edilen haneler en yoğun olarak Ege - Marmara bölgesinde toplanmıştır. Üç büyük kentimizde gelişme düzeyinin diğer bölgelerden farklı olması, bu kentlerde tarım kesiminin olmamasından dolayıdır. İstanbul ve İzmir de yaşayanların yarısından fazlası ücret geliri elde etmekte, yaklaşık 1/4 kadarı da - düşük üreticilik geliri sağlamaktadır. Tüm bölgelerde ve üç büyük kentte en yüksek ortalama gelir kâr, faiz, rant gelirlerinde en

düşük ortalama gelir ise - küçük üreticilik gelirlerinde (iç Anadolu'da ücret) görülmektedir.

F — İstanbul İçin (1000 Hane Arasında) Yürütülen ve Gelir Dağılımı Eşitsizliğini Yansıtan Bir Çalışma

Gelir Gurubu	Toplam nüfusun % si	Toplam Gelirden Payı %
1. en yüksek	20	69.0
2.	20	21.0
3.	20	4.8
4.	20	8.8
5.	20	2.4

Kaynak: TÜSİAD The Turkish Economy 1980 s. 110.

En yüksek ilk gelir gurubu İstanbul nüfusunun % 20 sini oluşturmakta ve toplam kent gelirinin % 69 unu - almaktadır.

İkinci % 20 lik gelir gurubu ise kent gelirinin % 21 ini almaktadır. Bu iki gurup kentin % 40 lık nüfus oranına karşılık İstanbul gelirinin % 90'mı almaktadır. Diğer bir ifade ile nüfusun % 60'ı şehir gelirinin sadece % 10 nunu almaktadır.

Sanırsanız ki İstanbul için yapılan bu araştırma diğer büyük kentlerimizin bir yansımasıdır.

G — Türkiye'de Gelirin Türlerine Göre Dağılımı :

	Hane Halkı	Hane Halkı %	Toplam Gelir	Toplam Gelir %
Ücret Geliri	2.741.093	35.4	43.566.733.056	28.8
Kâr Faiz Rant Geliri	1.282.130	16.5	63.261.456.640	41.2
Küçük Üreticilik	3.733.337	48.1	46.958.321.664	30.5
Toplam	7.756.560	100.0	153.786.511.360	100.0

Kaynak: Gelir Dağılımı, DPT. 1973

Türkiye'de elde edilen net gelirin % 28.8 ünü ücretler, % 41.2 sini kâr faiz - rant ve % 30.5 ini de düşük üretici gelirleri oluşturmaktadır.

H — Mesleklere Göre Gelir Dağılımı :

Bu kritere göre yapılan araştırma en eşitsiz dağılımın çiftçiler arasında, enadil dağılımın ise düz işçi ve memurlar arasında olduğunu gösteriyor. Çiftçiler toplam hanelerin % 44 ünü oluştururken gelirden aldıkları pay % 41.2 dir.

Büyük ticaret ve sanayici serbest meslek ve ticaret erbabı toplam hane içinde % 2.0'ı alırken toplam gelirden % 10 pay almaktadır.

Esnaf ve sanatkarlar ise hanelerin % 15.8 ini teşkil ederek gelirden % 14.4 pay almaktadır.

En yüksek ortalama yıllık harcanabilir gelir 184.045 TL. ile ticaret ve sanayicilerle, serbest meslek sahiplerinde görülmektedir. En düşük harcanabilir gelir ise yılda 11.561 TL. ile düz işçi mesleğinde gözükmektedir.

Ticaret erbabı	99.468
Çiftçiler	42.398
Esnaf ve Sanatkar.	33.909
Memurlar	23.348 TL. yıllık gelir elde ederler.

İ — Türkiye'de Sosyal Kesimlere Göre Gelir Dağılımı :

Gini oranına göre gelirin en dengeli dağıldığı kesim ücretliler, eşitlikten en uzak bölüşüldüğü kesim ise —küçük üreticiler—dir.

Ücretli hanelerin % 1.5'inin küçük üretici hanelerin ise % 6.7 sinin yıllık net harcanabilir geliri 2500 TL. smm altındadır.

Ücretliler ve küçük - üreticilerin en büyük çoğunluğunun (sırasıyla % 26.6 ve % 23.7) 15.000 — 25.000 TL. gelir gurubunda toplanmasına karşılık, sermaye ve meslek sahiplerinin en büyük kısmı 50.000 — 100.000 TL. lik gelir gurubunda bulunmaktadır.

Ücretlilerin % 53.0'ının küçük üreticilerin % 43.0'ının gelirleri 10.000 — 25.000 TL. arasındadır.

Tablo: 10

Meslek Gurupları	Hane Halkı	Hane Halkı	Toplam Gelir	Toplam
	Sayısı	% si	Milyon TL.	Gel. % si
Çiftçiler	3.032.202	44.0	9.286	5.5
Büyük Tücc. ve Sanayici, serbest Meslek sahibi	53.506	0.8	8.913	5.2
Tic. Uğraşan	80.225	1.1	12.391	7.3
Niteliksiz işçi	853.348	12.4	21.560	13.8
Memur	790.875	11.5	25.286	14.8
Esnaf ve Sanat.	1.089.156	15.8		
Diğerleri	995.772	14.4	22.722	12.3
Toplam	6.895.034	100.0	170.269	100.0

Kaynak DPT. Gelir Dağılımı 1978

Kısaca bir toplamak gerekirse³.

1973 DPT gelir dağılımı araştırmasındaki gösterdiği gibi üretim sonucu elde edilen gelirin, kişiler, meslekler ve çeşitli sosyal kesimlere göre dağılımının dengeli olmadığı açıktır.

Düşük gelirli hanelerin ilk % 20 si, gelirin % 8.5 ini alırken en yüksek gelirli hanelerin ilk % 20 si gelirin % 56.5 ini almaktadır.

Gelirin çeşitli mesleklere göre dağılımı da eşitlikten uzaktır. Toplam hanelerin % 44 ünü oluşturan çiftçiler gelirin % 41.2 sini alırken; büyük ticaret, sanayici, serbest meslek sahibi ve ticaret erbabı hanelerin % 2.0 ını oluşturdukları halde gelirden % 20 den fazlasını kullanmaktadır. Gelirin en dengesiz dağıldığı meslek gurubu çiftçiliktir. Toprağın her yandan küçük işletmeler şeklinde parçalanması diğer yandan da giderek büyüyen bir bütünün sınırlı ellerde toplanması bu dengesizliğin bir nedeni olmaktadır. Böylece geliri 5000 TL. sinin altında olan, tarımla uğraşan hanelerin % 28.5'i tarım gelirin % 8.6 sını alırken, hanelerin % 2.4 ünü oluşturan ve geliri 100.000 TL. sının üzerinde olan hanelerin toplam gelir payı % 22.6 olmaktadır.

Toplumdaki kesimler ücretliler, sermaye ve meslek sahipleri küçük üreticiler olarak ele alındığında gelirden en az payı küçük esnaf ve sanatkarlar ile küçük ve orta çiftçilerden oluşan küçük üreticilerin aldığı izlenmektedir. Toplam hanelerin % 37 sini oluşturan ücretlilerin

(3) DPT 1980 programı.

aldığı pay % 31.9 iken nüfusun ancak -/10 ununu oluşturan büyük tüccar ve sanayiciler serbest meslek sahipleri, ticaretle uğraşanlar, büyük çiftçiler ve rantları kapsayan sanayiciler, sermaye ve serbest meslek sahibi gurubu gelirin üçte birinden çoğunu almaktadır. Diğer yandan gözlenen bir başka nokta da gelirin en dengeli dağıldığı kesimin ücretliler, en dengesiz dağıldığı kesimin de küçük üreticiler olmasıdır.

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI VE İSTİHDAM POLİTİKASI

Gelişmekte olan bir ülkede istihdamın artması gelir dağılımının iyileştirilmesinde etkin bir politika olmaktadır. Zira bu ülkelerde talebinden çok fazladır. Bu bizi ücretlerin düşük olması, gizli ve bünyevi işsizliğin yaygın olması sonucuna götürür. Ancak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde son yıllarda uygulaması düşünülen «yarı zaman» (part time) istihdam sisteminin kısmen gelir dağılımı ve istihdamın sonucunu etkileyeceği tahmin edilmektedir.

a — Gelirin Sosyal Guruplara Göre Dağılım ve İstihdamı :

Gelir dağılımı politikasının amaçları arasında değişik gelirli gurupların gelirlerini arttırmak, ekonomik gelişme hızını kaybettirmeden sosyal tabakalar arasında dengeyi sağlamak vardır. Düşük gelirli gurupların gelirinin artırılması ise ancak tam istihdama yaklaşmakla olabilir. Ülkemiz gibi nüfus artış hızı yüksek sanayileşmesi tamamlanmamış, sermaye ve diğer üretim faktörlerinin dengesiz dağılmış eğitim eksikliği ve hem açık hem de gizli işsizliğin var olduğu ülkelerde, üretken olmayan ve eksik bir istihdam; gelirin dağılmasında eşitsizlikleri arttıran bir sebep olmaktadır. Bu nedenle tam istihdam gelir dağılımının en önemli vasıtalarından birisi olmakta ve önem kazanmaktadır.

Yukardaki bölümde de belirttiğimiz gibi 1978 gelir dağılımı araştırması⁴ ülkemizde sosyal guruplar arasında gelir eşitsizliklerinin var olduğunu göstermektedir. Mesela en düşük gelire sahip % 20 hane halkı toplam gelirin % 8.5 ini alırken en yüksek gelire sahip % 20 hane halkı toplam gelirden % 56.5 pay almaktadır. Yine nüfusumuzun en düşük gelire sahip % 40'ı toplam gelirden 1968 yılında % 9.8 1978 yılında % 11.5 pay almaktadır. Bu son gösterge ülkemizin uluslararası karşılaştırma gelir dağılım eşitsizliklerinin en yüksek olduğu ülkeler arasında yer almaktadır.

(4) Gelir dağılımı 1973; DPT yayını, Ankara 1976, s. 24. Tablo: 1-4.

Ekonomik gelişimin gelir dağılımında eşitlik sağlayabilirliğini bir tarafa bırakarak şunu söyleyebiliriz. Geri kalmışlıkla gelir eşitsizliğinin varlığı, birbirinden ayrılamaz, iki kavram halinde gözükmektedir. Yani sosyal adaletin hakim olmadığı bir yerde ekonomik adaletsizliklerin gözden kaçırıldığı görülmektedir.

Bugün gelir dağılımı politikasının çok yönlü amaçlara etkin olduğu bilinmektedir. Bunları:

- a) Tasarruf, yatırım, tüketim gibi dinamik iktisat politikaları,
- b) Sanayileşme, kalkınma hızı ve tam istihdama yaklaşılması işgücünün vasıflarının değiştirilmesi politikaları,
- c) Tarımın modernleştirilmesi, kırsal kesimden kentlere göçün düzenlenmesi,
- ç) Verimliliğin arttırılarak, ücret ve fiyat dengesinin sağlanması gibi pek çok hayati mesele gelir dağılımı politikası tarafından etkilenmektedir.

b — Gelirin Kaynaklarına Göre Dağılımı ve İstihdam :

Gelir dağılımı adaletsizliklerinin çoğunlukla gelirin oluşumu sırasında ortaya çıktığı gözlenmektedir. Devletin hem gelirin oluşum safhasında hem de bundan sonraki safhalarda geliri yeniden dağıtıcı politikalar izlediğini bununla eşitsizlikleri en aza indirmeyi amaçladığını yukarıda da söylemiştir.

Gelirdeki eşitsizliklerin keneldi; eşit olmayan servet dağılımı faktör fiyatlarının dengesiz dağılımı ve eğitim eşitsizliği gibi nedenlere dayandığı bilinmektedir. Bunun sonucu toplumda büyük bir gurubun üretken olmayan işlerde ve düşük gelirle çalıştıkları görülmektedir. Yeniden gelir dağıtıcı tutarlı devlet politikasının olmadığı ülkelerde bu gurubun işsiz fakat halinden memnun olan, verimliliği olmayan istihdam türleri oluşturduğuna şahit oluruz⁵.

Ülkemizde kesin tesbit edilememekle birlikte tasarrufların ve servetin sosyo-ekonomik guruplar arasındaki dağılımı yine 1978 araştırmasına göre şöyle ifade edilmektedir. Toplam hane halklarının % 1.9 unu oluşturan servet ve sermaye sahibi tabakalarının «büyük ticaret ve sanayici, serbest, meslek sahipleri ve ticaret erbabı» toplam gelirin % 10.7 sini aldığı görülmektedir. Mirastan başka, servetin tek kaynağı gelir ol-

(5) Ekin, Nusret; «İstihdam Sorunu ve İşsizliğin Azaltılması» 2. Türkiye İktisat Kongresi, III. cilt, Sosyal Gelişme ve İstihdam Komisyonu Tebliğleri, DPT. yayını Ankara 1981 s. 7 - 22.

duğuna göre bir ülkede gelirdeki eşitsizlik aynı gelir olduğuna göre bir ülkede gelirdeki eşitsizlik aynı zamanda servetteki eşitsizliklerin de ölçüsü olmaktadır.

c — Gelirin Sektörel Dağılımı ve İstihdam :

Tarımın sektörel ağırlığı olan bütün ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de servet büyük ölçüde toprak mülkiyetine bağlı olmaktadır. Yapılan köy envanter çalışmaları tarım kesiminde hanelerin % 79'u 50 dekardan az toprakta tarım yapmakta 210 dekardan büyük toprakta üretim yapan ailelerin bu kesimdeki oranı ise % 2.4 olmaktadır. Bu sonuç bize tarımda verimli arazilerin belli ellerde toplandığını göstermektedir. İşgücü fazlalığı, tarımda üretimi düşük bir gizli işsizliğin varlığının bir işareti ise tarım dışındaki açık işsizlik emeğin pazarlık gücünü zayıflatmaktadır.

Bu sonuç bize (İSTİHDAM - GELİR DAĞILIMI) politikalarının daima üzerinde durulması gereken problem olduğunu göstermektedir.

ç — Gelir Dağılımı - Eğitim - İstihdam İlişkisi :

Mesleki ve teknik eğitimin gelişmesinin fırsat eşitliğinin eğitimde sağlanmamış olması düşük ve orta gelir guruplarının şanslarını modern sektörler yerine produktivitesi düşük işlerde denemelerine sebep olmakta (istihdam gelir dağılımı) ilişkisi - eğitim düzeyinde de kendini göstermektedir. DPT. nin tesbitlerine göre 1972 yılında 8.1 mlyona ulaşacağı tahmin edilen yetişmiş işgücü açığı olacaktır. Eğitim sonucu gelişmiş işgücü ile ailelerin gelir düzeyleri ve genel istihdam politikası ilişkilerini tekrar vurgulamak isteriz. Yine ülkemizde uygulanan yenden gelir dağıtıcı politikaların da istihdam yaratıcı olmadığı ileri sürülebilir. «Kamu harcamalarında istihdamın uzun dönemli bir amaç olduğu» üçüncü beş yıllık planda belirtilmiştir⁶. İstihdamı arttırma politikasının sermaye yoğun tekniklerin gelişmesini engelleyen bir yapıda tesbiti kısa sürede istihdam - gelir dağılımı eşitsizliğini arttıran bir politika olarak görülmektedir. Yine, yeniden gelir dağıtıcı politikalardan olan vergi politikası istihdamın arttırılmasına değil de; sermaye karşısında emek maliyetini yükselten, dolayısıyla istihdamı azaltıcı olduğunu söyleyebiliriz.

(6) DPT. Yeni Strateji ve Kalkınma Planı Üçüncü Beşyıl, 1978 - 1977, Ankara 1978.

SONUÇ

Çeşitli gelir dağılımı ölçülerine göre uluslararası düzeyde ülkemiz büyük eşitsizlikler arzette, gelişmiş ülkelerden eşitsiz, gelişmeler arasında ortada, geri ülkelerden ise daha adil bir gelir dağılımına sahiptir.

Yeniden gelir dağıtıcı kanallar ve bunların finans kaynakları artıkça eşit dağılım idealine yaklaşmakta ancak mutlak bir eşitlik her ne surette olursa olsun imkansız olmaktadır.

Gerek gizli ve gerekse açık işsizliğin ülkemizde büyük rakamlara ulaşması gelir dağılımı sonucunu da etkilemekte. Yüksek gelirli gurupların gelirini arttırarak yatırımı ve istihdamı arttırmak bir çözüm yolu gibi gözükmekle beraber sınıflar arası sosyal ve ekonomik mesafenin büyümesine yol açabilecekti. Böyle bir büyüme modeli gelir dağılımı açısından orta - sınıflaşmayı negatif yönden etkileyeceğinden hem sınıflar arası uzlaşmayı güçleştirecek hem istikrar içerisinde kalkınma problemlerini ağırlaştıracak hem de büyük kitlelerin satın alma gücünde daralmalara yol açacağından uzun vadede tüketim maddelerine özellikle dayanıklı tüketim maddelerine talebi daraltarak ekonomik büyüme hızını yavaşlatarak durgunluğa hatta giderek negatif büyüme hızına dönüşeceği gözden uzak tutulmamalıdır.

Çalışmalarımız sırasında gelirin dağılımı ile ilgili faktörler açısından bütünüyle müsbet veya menfi yönden paralellikler olmadığı anlaşılmış bulunmaktadır. Müsbet yönden gelişmelerin sağlanabilmesi hususunda gerekli tedbirlerin neler olabileceği hususları açıklanmağa çalışılmıştır.